

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYALASHDA OILANING TARBIYAVIY IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH

Abduraimova Navro'zgul Tog'ay qizi

Termiz davlat universitetining Pedagogika instituti, maktabgacha ta'lim yo'nalishi magistranti

Ingliz faylasufi Frensis Bekonning fikriga ko'ra - "Bola oilaning quvonchi, otaonaning ko'magi, jamiyatning hayotiy kuchidir. Bolalar tufayli hayot yanada shirin, o'lim esa unchalik dahshatli ko'rinmaydi" - degan edi. Darhaqiqat bola hayotning mevasi, oilaviy g'urur, kelajak, baxt. Biroq, tarbiya qiyin vazifa bo'lib, ota-onalar har doim ham farzand tarbiyasida kerakli natijalarga erisha olmaydilar. Hayotning birinchi yilidan boshlab oilaning asosiy vazifasi bolaning shaxsini shakllantirish, ya'ni uning tarbiyasi to'g'risida g'amxo'rlik qilish davri boshlanadi. Oila - bu jamiyatning bir qismi, unda yangi odam tug'iladi; bu kichik ijtimoiy guruh uchun hayotning boshlang'ich maktabi.

Ota-onalar bolaning birinchi o'qituvchisi va tarbiyachisi sifatida birinchi navbatda psixologik jihatdan tayyor bo'lishi kerak. Besh yuz yil oldin yashab ijod qilgan buyuk o'zbek shoiri va mutafakkiri Alisher Navoiy bolani "mehribon molxona" - uyni yoritib turadigan va oilaga baxt keltiradigan nur deb bilgan.

A.Navoiy shuningdek bolalar oilada va maktabda intizomli bo'lishlari va o'zlarining odobli ekanliklarini ko'rsatishlari kerakligini ta'kidlaydi. Navoiy tarbiya usuli sifatida ibratga alohida e'tibor berib, odamlarni, ayniqsa yoshlarni yaxshi odamlardan o'rganishga, ulardan o'rganishga, yonida bo'lishga, ular bilan tez-tez suhbatlashishga da'vat etdi. U bolalarni tarbiyalashda ota-onalarning misoli haqida shunday yozadi: Bola ota xizmatiga o'rganib qolsin, Kasbini odat bilan xursand qilsin, Hamma otaga juda ko'p hikoya qilsin, Ushbu asar unga O'g'ildan yuqsin degan satrlarini keltirish mumkin. Yana bir Sharq mutafakkirlaridan biri Nasriddin Tusiy "Ahlaqi Nasri" kitobida yaxshi tarbiya muhimligini ta'kidlaydi. U ota-onalarning huquqlari va burchlari, saxovati, baxt-saodati, insonning olijanob fazilatlarini, qadr-qimmatini, sadoqati va samimiyligi, sog'lig'i haqida qimmatli tushunchalar berdi va etti asr o'tgach, ular xali ham o'z ma'nosini yo'qotmagan. Farzand tarbiyasida ota-onaning o'rni ko'plab xalq maqollarida ham uchraydi. Ota-onalarning bola tarbiyasidagi o'rni to'g'risida quyidagi maqolni keltirish mumkin: Agar bog'ingiz bo'lsa, uni barpo eting, agar o'g'lingiz bo'lsa, mulla quring. Agar daraxtdan meva olishni istasangiz, uni Nijolidan o'stiring. Ekinlarni suv bilan, ta'lim bilan o'stir - inson. Bizning madaniy va ma'naviy merosimiz bo'lgan hadisda ota-onalar va bolalarning huquqlari, ta'lim, axloq, do'stlik, qarindoshlik, mehr-oqibat, adolat va insof bilan bir qatordadir deyilgan.

Masalan, hadisda: "Farzandlaringizni hurmat qilish bilan birga, ularning axloqini yaxshilang", deyilgan. Agar oila faqat shaxsiy zavq-shavq bilan shug'ullanadigan ma'nosiz hayot kechirsa, agar oilada shafqatsizlik va xudbinlik ustun bo'lsa, bularning barchasi, albatta, bolaning ahloqiy qiyofasiga salbiy ta'sir qiladi. Shuning uchun ota-onalar uchun oilaviy tarbiya, avvalambor, o'z-o'zini tarbiyalashdan iborat bo'lishi kerak. Ota-onalarning yuqori ijtimoiy ongi bolalarga bir xil ongni rivojlantirishga yordam beradi. Oilada kattalarga hurmat, kichiklarga g'amxo'rlik qilish kabi qoidalar kundalik odat bo'lib qolishi kerak. Ota-ona mas'uliyatining ahamiyati shundaki, ular bolaning har bir harakatini diqqat bilan kuzatib boradilar. Bolalar har qanday to'qnashuvlarni, yomon so'zlarni uzoq vaqt eslaydilar va vaziyat yuzaga kelganda ularni amalda qo'llashga harakat qiladilar. "Qush uyasida ko'rganini qiladi" deydi xalqimiz. Xususan, bola o'z nomusiga tajovuz qilmasligi, uni haqorat qilmasligi, qisqasi ota-onasini madaniyatsiz va qo'pol qilmasligi maqsadga muvofiqdir. Har bir ota-ona o'z farzandini yaxshi ko'radi. Hech kim ularning ichidan yomon va baxtsizlarning o'sib chiqishini istamaydi. Bolaning har bir yutug'i ota-onaning qalbini ko'taradi, g'urur va iftixor tuyg'usini yaratadi. Biroq, bolalar ota-onalarining maqsadlari va niyatlarini qanday tushunishlari va bu maqsadlarga erishish yo'llari va usullari juda murakkab masaladir. Farzandlar tarbiyasida ota-onalarning jamiyatdagi o'rni va nufuzi juda muhimdir. Bu narsa martaba bilan belgilanmaydi. Eng yaxshi obro' - halol mehnat. Jamiyatda halol mehnatning obro'si oilada bolalar tarbiyasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bola ham ota-onasiga o'xshab qolishga intiladi. Mehmondo'st oilada tarbiyalangan bolalar ham mehmondo'st.

Psixologik bilimlar albatta ota-onalar farzandlarini qanday odamlar tarbiyalaydi va ularda qanday fazilatlarini shakllantirishi to'g'risida aniq tasavvurga ega bo'lishi ta'minlaydi. Bolani to'g'ri tarbiyalash uchun uni yaxshi bilish va tushunish kerak va buning uchun pedagogik - psixologik bilim talab etiladi. Ular ota-onalarga bolaning xatti-harakatlarini tahlil qilishda va uning tarbiyasi uchun to'g'ri yo'lni tanlashda yordam beradi. Ota-onalar bolalarni tarbiyalashda pedagogik - psixologik axloq qoidalariga rioya qilishlari shart. Pedagogik - psixologik axloq nima? Bu bolaga nisbatan ijtimoiy normalarga rioya qilish, ya'ni sharoitga qarab yoshi va qobiliyatini ya'ni individual psixologik xususiyatlarini hisobga

Hozirgi taraqqiyot bosqichida jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarini tashkil qilishning istiqbollari: muammo va yechimlar. Xalqaro miqyosidagi ilmiy amaliy-anjuman. 2022 yil 28-29 aprel

olgan holda bola psixikasi va shaxsiga ta'sir qiladigan ta'lim choralarini tanlash qobiliyatidir. Yosh va pedagogik psixologiya fanida odob-axloq qoidalari - bu bolani tarbiyalashda mahorat, matonat, sabr-toqat shuningdek ota-onalar bilan bir qatorda o'qituvchilarga ham ta'lim berish kerak. Ota-onalar o'zlarining xatti-harakatlarini tartibga sola olishlari, bolaning psixikasida nimalar bo'layotganini his qilishlari va shunga muvofiq munosabatta bo'lishlari kerak.

Agar oila kun tartibiga rioya qilinmasa, uy ishlari oila a'zolari o'rtasida to'g'ri taqsimlanmasa, oilaga nisbatan adolatsiz munosabatda bo'lsa, alkogolizm va boshqa tartibsizliklar ustun bo'lsa, ya'ni sog'lom psixologik iqlim mavjud bo'lmasa unda bunday oilada tug'ilgan bola psixikasida zo'riqish yuzaga keladi. Natijada unda asabiylik, yolg'zlikka moyillik, indamas, qo'pol, g'amgin jirrakilik kabi psixologik muammolar yuzaga kela boshlaydi. Bolani tarbiyalash uchun oiladagi tashqi sharoitlar ya'ni har bir oilaning uy, gigiena, umumiy madaniyat va estetika talablariga javob berishi uchun zarur shartsharoitlar bo'lishi, bolaning o'ynashi va shug'ullanishi uchun alohida joy yoki xonasi bo'lishi kerak.

Oilaning umumiy daromadi har bir oila a'zosining ehtiyojlarini hisobga olgan holda tegishli ravishda sarflanishi kerak. Bolalar o'yinchoqlarini tozalash, kitoblarni qo'yish, o'z yotoqlarini tozalash va uy hayvonlarini boqish uchun oilaga yordam berish uchun qo'llaridan kelganicha harakat qilishni o'rgatib boorish kerak. Bu esa o'z navbatida bolalarning mustaqilligini rivojlantirish, qiyinchiliklarni engishga, irodaviy xususiyatlarini mustahkamlashga zamin yaratadi.

Oila a'zolari, jamoat o'rtasidagi o'zaro hurmat va yaxshi tashkil etilgan oilaviy hayot tarbiyada muhim ahamiyatga ega. Oila a'zolari o'rtasidagi samimiy munosabatlar: mehr-oqibat, o'zaro hurmat va g'amxo'rlik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, umumiy tartib va oilaviy an'analar, kattalar tomonidan bolalarga qo'yiladigan talablarning birligi muhim rol o'ynaydi. Farzandni to'g'ri tarbiyalashda ota-onaning obro'si yuqori bo'lishi kerak va u holda bolani tarbiyalash mumkin emas. Ota-onalarning fuqarolik qiyofasi, hayoti, ishi, xulqatvori va jamiyatdagi oilalari oldidagi javobgarlikni his qilish ularning obro'si asosidir. Mehnat va ijtimoiy faoliyatni oilaviy vazifalar bilan birlashtirgan, farzandlarining hayoti bilan qiziqadigan va ularni mohirlik bilan boshqaradigan ota-onalar eng hurmatga sazovor odamlardir - ularning barchasi onalar va otalardir. Jamiyatda farzandni tarbiyalash ota-onalarning shaxsiy ishi emas, balki ularning ota-onalarining ijtimoiy burchidir.

Ota-onalar farzandlarining tarbiyasi uchun ijtimoiy mas'uldirlar. Insonning qadr-qimmati, uning jamiyatga keltiradigan foydalari bilan o'lchanadi. Ota-onalar farzandlarining asosiy tarbiyachilari. Shuning uchun ular o'z farzandlarini olijanob fazilat, bilim va madaniyat sohibi sifatida o'z xalqlarining eng yaxshi an'analari va oilaviy an'analari ruhida tarbiyalashlari kerak. Oiladagi bolaning axloqiy shakllanishi bola tug'ilishidan boshlanadi. U ko'plab omillar ta'siri ostida shakllanadi. Bu omillarga oilaviy munosabatlarning mohiyati, ota-onalarning namunasi, ularning ma'lumot darajasi, madaniyati darajasi va ularning estetik madaniyati va pirovardida oilani tashkil etish kiradi. Ushbu omillar oilada axloqiy tarbiyaning mazmunini tashkil etadi va bir qator xususiyatlarni o'z ichiga oladi: Ba'zi oilalarda farzand tarbiyasi faqat onaning zimmasida, ota buni qilishdan tiyiladi. Bolalarni bolalar bog'chalarida va maktablarda tarbiyalash kerak ekan tarixiy tajriba shuni ko'rsatadiki, qadimgi davrlarda otalar o'g'il bolalarni tarbiyalash bilan shug'ullangan, onalar esa qizlarni tarbiyalash bilan shug'ullangan, ammo ular asosan erkaklar nazorati ostida bo'lgan. Agar ota-onalar bolalarga teng munosabatda bo'lsalar, ular mehribon va g'amxo'r, talabchan va qat'iy bo'lsa, bolalar hayoti kutilgan natijani beradi. Biri talab qilsa, ikkinchisi talab qilmasa intizom buziladi. Har bir ota-ona farzandining etuk inson bo'lishini xohlaydi. Bunday farzand tug'ilishi nafaqat ularning manfaati, balki jamiyat manfaati uchun ham muhimdir. Otaonalarning fuqarolik burchlari ham shuni talab qiladi. Shunday ekan, har bir ota-ona, avvalo, mamlakatning kelajakdagi fuqarolarini tarbiyalayotganini yodda tutish muhimdir.

Adabiyotlar

1. Бердиева, Ханифа Мейлиевна Изучение научных основ механизации и автоматизации управления сельским хозяйством в курсе физики средней школы (на материале сельских школ Узбекистана). <https://nauka-pedagogika.com/pedagogika-13-00-02/dissertaciya-izuchenie-nauchnyh-osnov-mehanizatsii-i-avtomatizatsii-upravleniya-selskim-hozyaystvom-v-kurse-fiziki-sredney-shkoly-nam>

2. Бердиева Х.М., Шаманов М.Х., Абдурахмонова Р.Х., Гулбоева Б.Н. Технология и методика обучения учащихся общеобразовательных школ // Студенческий вестник: электрон. научн. журн. 2018. № 29(49). URL: <https://internauka.org/journal/stud/herald/49> (дата обращения: 10.03.2022).

3. Бердиева Х.М. Развитие профессиональных коммуникативных навыков педагогов в сфере образования. <https://s.siteapi.org/d955411c180ee78/docs/khhp4bee6u8g8goowcsg0gcg8os0kw>

4. Berdiyeva Muhabbat Meyliyevna Pedagogical support and development of the intellectual opportunities of children in preschool education <http://www.idpublications.org/wp->

Hozirgi taraqqiyot bosqichida jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarini tashkil qilishning istiqbollari: muammo va yechimlar. Xalqaro miqyosidagi ilmiy amaliy-anjuman. 2022 yil 28-29 aprel

[content/uploads/2019/12/abstract-pedagogical-support-and-development-of-the-intellectual-opportunities-of-children.pdf](https://www.indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:aca&volume=11&issue=10&article=351#aff001)

5. Meyliyevna Berdiyeva Muhabbat. The quality of preschool education at the present stage. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. Year : 2021, Volume : 11, Issue : 10. [10.5958/2249-7137.2021.02402.2](https://www.indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:aca&volume=11&issue=10&article=351#aff001)

<https://www.indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:aca&volume=11&issue=10&article=351#aff001>

6. Meyliyevna Berdiyeva Muhabbat Tasks for preschool educators. [10.5958/2249-877X.2021.00078.3.](https://www.indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:sajmmr&volume=11&issue=10&article=023)

<https://www.indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:sajmmr&volume=11&issue=10&article=023>

7. Berdiyeva M.M. Formation of intellectual culture of a preschooler. <https://scientific-conference.com/images/PDF/2019/55/International-scientific-review-LIV-ISBN.pdf>

8. Бердиева Ханифа Мейлиевна. Мактаб ўқувчиларини касб-хунарга ўргатиш йўллари. <https://sciencecentrum.pl/wp-content/uploads/2020/05/POLISH%20SCIENCE%20JOURNAL%20E2%84%9626%20282%29%20%28web%29%20283%29.pdf>

9. Бердиева Ханифа Мейлиевна. Таълим тизимини модернизациялашдаги муаммолар ва уларни бартараф этиш усуллари. <https://sciencecentrum.pl/wp-content/uploads/2020/05/POLISH%20SCIENCE%20JOURNAL%20E2%84%9626%20282%29%20%28web%29%20283%29.pdf>

10. Бердиева Мухабат Мейлиевна. Педагогик қўллаб-қувватлаш асосида илк ёшдаги болаларни интеллектуал ривожлантириш. “Профессионал таълим тизимида ислохотлар: малака ошириш таълим турида инновацион ғоялар” мавзусидаги Халқаро илмий-амалий конференция. <https://staff.tiame.uz/storage/users/546/articles/iMJfaUDoPQYZqSxUhG7olj9aZ9XSLff9CSErkMxL.pdf>

11. Usmanova Saodat Erkinovna. (2021). Formation of spiritual and moral qualities of preschoolers on the basis of public education. Middle European Scientific Bulletin, 11. <https://doi.org/10.47494/mesb.2021.11.421>

12. Усманова Саодат Эркиновна. Возможности Использования Мультимедийных Компьютерных Программ В Развитии Детей Дошкольного Возраста. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=46438589>

13. Jumayeva malika aliyevna, & buriyev jamshid jumanazarovich. (2021). The role of activity in the upbringing and development of the child . International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences, 1(2), 126–129. Retrieved from <https://ijpsss.iscience.uz/index.php/ijpsss/article/view/40>

14. Jumayeva Malika Aliyevna. (2021). Independent musical activity in preschool organizations. Journal of Ethics and Diversity in International Communication, 1(1), 9–10. Retrieved from <https://openaccessjournals.eu/index.php/jedic/article/view/16>

15. Aliyevna, J. M. (2021). The Social Activity of the Educator with the Family. European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630), 12, 401-403. Retrieved from <http://ejlss.indexedresearch.org/index.php/ejlss/article/view/338>

16. Lola Utasheva Shoturaevna. (2021). Social and pedagogical activities in preschool educational institutions. *JournalNX - A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, 6(11), 412–415. Retrieved from <https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/193>

17. Shoturayevna, U. L. (2021). Development of Creative Competence of Educators in Preschool Educational Institutions. *European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630)*, 12, 395-397. Retrieved from <http://ejlss.indexedresearch.org/index.php/ejlss/article/view/336>

18. Radjabova G.M. The educational value of oral folk art for preschoolers // European research № 1(75) / Сб. ст. по мат. «European Research: Innovation in Science, Education and Technology/Европейские научные исследования: инновации в науке, образовании и технологиях»: LXXV межд. науч.-практ. конф. (Лондон. 16 марта, 2022). С.

19. Berdieva M.M. Increasing the research activity of a pupil of a preschool organization // European research № 1(75) / Сб. ст. по мат. «European Research: Innovation in Science, Education and Technology/Европейские научные исследования: инновации в науке, образовании и технологиях»: LXXV межд. науч.-практ. конф. (Лондон. 16 марта, 2022). С.

20. Berdieva Kh.M. Functions of the organization of advanced training of teachers in the field of education // European research № 1(75) / Сб. ст. по мат. «European Research: Innovation in Science, Education and Technology/Европейские научные исследования: инновации в науке, образовании и технологиях»: LXXV межд. науч.-практ. конф. (Лондон. 16 марта, 2022). С.

Hozirgi taraqqiyot bosqichida jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarini tashkil qilishning istiqbollari: muammo va yechimlar. Xalqaro miqyosidagi ilmiy amaliy-anjuman. 2022 yil 28-29 aprel

21. Utasheva L.Sh. Introducing preschoolers to the world of fiction // European research № 1(75) / Сб. ст. по мат. «European Research: Innovation in Science, Education and Technology/Европейские научные исследования: инновации в науке, образовании и технологиях»: LXXV межд. науч.-практ. конф. (Лондон. 16 марта, 2022). С. [см. сборник](#).

22. Usmonova S.E. Plot construction as a means of developing the creative abilities of children // European research № 1(75) / Сб. ст. по мат. «European Research: Innovation in Science, Education and Technology/Европейские научные исследования: инновации в науке, образовании и технологиях»: LXXV межд. науч.-практ. конф. (Лондон. 16 марта, 2022). С.

23. Muhammadiyeva F.T. Technology familiarization of preschoolers with various materials through cognitive research activities // European research № 1(75) / Сб. ст. по мат. «European Research: Innovation in Science, Education and Technology/Европейские научные исследования: инновации в науке, образовании и технологиях»: LXXV межд. науч.-практ. конф. (Лондон. 16 марта, 2022). С

24. Mamatmuminova M.G. Features of the use of animation in the development of creative abilities of preschoolers // European research № 1(75) / Сб. ст. по мат. «European Research: Innovation in Science, Education and Technology/Европейские научные исследования: инновации в науке, образовании и технологиях»: LXXV межд. науч.-практ. конф. (Лондон. 16 марта, 2022). С